

Malmö högskola
Lärande och samhälle
Barn Unga och Samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng

Inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskoleklass

Inclusion of Children with Special Needs in Preeschool

Hanna Edwardson
Lotti Karlsson

Lärarexamen 210 hp
Barn och Ungdomsvetenskap
2012-11-07

Examinator: Stefan Nyzell

Handledare: Martin Kjellgren

Abstract

Denna studie belyser i vilken mån elever i behov av särskilt stöd blir inkluderade i verksamheten. Studiens syfte är att se hur pedagogerna arbetar med inkludering av dessa elever i den dagliga verksamheten. Studien syftar även mot vad för sorts handledning och stöd lärarna kan få ta del av. Dessutom har det genomförts intervjuer med pedagoger och flera specialpedagoger. Det har även genomförts observationer av en verksamhet där det finns barn i behov av särskilt stöd. Resultatet av studien var att inkludering av barn i behov av särskilt stöd sker genom att visa hänsyn till den övriga gruppen genom att bland annat dela upp barngruppen i smågrupper, på så sätt blir det lättare för pedagogerna att ta tillvara på och se varje enskilt barn och visa hänsyn till deras behov.

Nyckelord: Barn i behov av särskilt stöd, en skola för alla gruppindelning, inkludering, specialpedagogik.

Förord

Edwardson, Hanna och Karlsson, Lotti (2011).

Inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskoleklass.

Malmö Högskola: Lärarutbildningen.

Under tiden vi har genomfört denna studie har vi träffats, diskuterat samt bollat idéer med varandra. Vi har delat upp stycken och skrivit var för sig, sen har vi gett varandra feedback på det vi skrivit samt låtit den andra ändra samt lägga till. Vi har även skrivit en hel del stycken tillsammans. Arbetsfördelningen har varit jämn och rättvis under hela arbetets gång. Ändringar samt korrigeringar i texten har gjorts tillsammans för att få flyt i texten samt se helheten. Inspirationen till arbetet uppkom under VFT:n då vi båda fastnade för frågor kring ämnet och diskuterade det med varandra.

Innehållsförteckning

Abstract	3
Förord	4
1 Inledning	7
1.1 Problemformulering	8
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
3. Tidigare forskning	9
3.1 Centrala begrepp	9
3.2 Inkludering	9
3.3 Små grupper	10
3.4 Specialpedagogik	11
3.5 En skola för alla	11
4. Metod	14
4.1 Intervju	14
4.2 Observation	15
4.3 Urval	15
4.4 Genomförande	16
4.4.1 Observation	16
4.4.2 Intervju	17
5. Analys	18
5.1 Social kompetens	18
5.2 Grupper	20
5.3 Specialpedagogik	21
5.4 En skola för alla	23
6. Slutsats och arbetsprocess	25
6.1 Slutsats	25
6.2 Arbetsprocess	26
Referenser	28

1. Inledning

Det är morgonsamling i förskoleklassen och almanackan ska dras. När detta görs hör det till att barnet som får göra det även läser upp vilken månad, datum och dag det är, samt namnsdagen. Pedagogerna har en lista där de prickar av vems tur det är, så det blir rättvist. Ett barn i samlingsringen blir oroligt när han inte är den som får göra detta. Då det barnet redan hade dragit almanackan försökte pedagogerna förklara att det är någon annans tur att dra idag. Det tyckte barnet inte spelade någon roll och visade sitt missnöje genom att svära, skrika och rulla runt i samlingsringen. Resurspedagogen som sitter med under samlingen tar då det här barnet och går ut från klassrummet. Hur ska pedagogerna utforma verksamheten så alla barn kan bli inkluderade? Vi har båda lagt märke till när vi varit ute i verksamheterna, att när det finns barn som är i behov av särskilt stöd och som blir så oroliga i vissa situationer att de blir exkluderade från barngruppen och får då göra något annat, medan de andra barnen får fortsätta med sina uppgifter.

Vi vill med den här studien undersöka varför det är så, och vad som kan göras för att inkludera barnen i dessa situationer. Vi vill även undersöka hur det uppmärksammas att ett barn är i behov av särskilt stöd. Denna studie bör genomföras eftersom det är pedagogens ansvar att inkludera alla barn i verksamheten, oavsett vilka resurser, svårigheter och bakgrund barnen behöver och har. I Lgr11, läroplanen för grundskolan står det att:

”Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas.”

Det finns även riktlinjer till de som arbetar i skolan att de ska uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd, ta hänsyn till varje enskild individs behov och även i samarbetet särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd. (Lgr 11:7, 14, 16)

1.1 Problemformulering

Att vi väljer att göra den här studien är för att vi under vår verksamhetsförlagda tid uppmärksammat att det är många barn som behöver extra stöd för att kunna uppnå målen. Vi började då fundera över hur man kunde inkludera dessa barn i verksamheten. Den första frågan kom fram genom att det finns många olika sorters behov av stöd i klassrummet, vi ser olika på de olika behoven så vi ville se hur pedagogerna ser olika på dem. Den andra frågan slog oss när vi diskuterade hur det fungerade på vår verksamhetsförlagda tid, då det oftast skedde exkluderingar av dessa barn ville vi undersöka hur man istället kunde inkludera dessa barn. Den tredje frågan kom fram under diskussionen är att vi vet båda att det tar mycket tid för pedagogerna att göra undervisningen anpassad efter allas behov, något som vi själva kommer stöta på, så vi blev nyfikna på vad för sorts handledning och hjälp pedagogerna har rätt till att få.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur barn i behov av särskilt stöd inkluderas i den dagliga verksamheten samt undersöka vilka former av handledning och stöd det finns för pedagogerna.

1.3 Frågeställningar

- Hur uppmärksammar pedagogerna barn som är i behov av särskilt stöd?
- Hur inkluderar pedagogerna barn i behov av särskilt stöd i verksamheten?
- Vilken handledning och stöd behöver och får pedagogerna för att kunna möta och hjälpa ett barn i behov av särskilt stöd?

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras teorier och tidigare forskning kring inkludering. Det tas även upp och förklarar olika begrepp som tas upp i studien. De presenterade teorierna och tidigare forskning kopplas senare samman med empirin i analysen.

3.1 Centrala begrepp

Barn i behov av särskilt stöd är ett begrepp som används i studien. Begreppet syftar på barn med koncentrationssvårigheter och psykiska samt fysiska hinder. Dyslexi kan även det ingå under begreppet. Olsson & Olsson (1998:15, 17) beskriver *barn i behov av stöd* såhär;

Barn och ungdomar i behov av [...] stöd är inte en speciell grupp med ett bestämt sätt att vara. Det är snarare så att dessa barn och ungdomar behöver extra uppmärksamhet och hjälp av vuxna, varaktigt eller tillfälligt. Alla människor kommer antagligen någon gång i sitt liv att vara i behov av stöd. En del barn i förskolan eller skola behöver extra stöd och vägledning av vuxna för att fungera. Barn som behöver mer varaktigt stöd är barn med olika former av funktionshinder. (Olsson & Olsson, 1998:15, 16)

Exkludering används inom specialpedagogiska områden och innebär att man plockar ut en person som man specifikt därefter hjälper. Exempelvis kan man plocka ur en elev som är i behov av särskilt stöd och istället hjälpa det barnet på ett sätt som funkar bättre än det som erbjuds inom klassrummets väggar. (Nilholm, 2006). Exkludering är inget som tas upp i studien, men vi vill nämna och förklara skillnaden mellan begreppen exkludering och inkludering.

Inkludering är ett begrepp som fötts ur integrering vilket innebär att man ser till att barn i behov av särskilt stöd är delaktiga i skolan. Det är ett begrepp som är tolkat ur många olika perspektiv och används ur olika synvinklar. (Nilholm, 2006).

3.2 Inkludering

I skolverkets rapport "Inkludering av elever i behov av särskilt stöd" skriver Nilholm: "För att få extra stöd och hjälp i undervisningen lämnar eleverna sitt klassrum och sina kamrater för

att gå på specialundervisning.” För många elever kan det skapa en känsla av utanförskap. Samtidigt ska arbetet med inkludering innebära att om en elev är i behov av särskilt stöd ska den eleven känna sig delaktig i klassverksamheten samt arbeta med liknande eller likadana arbetsuppgifter som de andra eleverna. Elever som har specialundervisning har oftast lägre prestationskrav än de andra eleverna som är inkluderade i sin vanliga klass. Man talar även om att i mindre grupper så blir kraven automatiskt lägre, då eleverna som är i specialundervisningen inte ser vad det är klasskamraterna arbetar med. Specialläraren ställer dock ett speciellt anpassat krav på eleverna som är i specialundervisning (Nilholm 2006:40).

Går det inte att ge eleven fullgod undervisning i klassrummet så har eleven rätt till att få undervisning som är anpassad efter dess behov utanför klassrummet eller med stöd från en annan pedagog (Persson 2007:67).

Anna Lokander och Marina Olofsson refererar i sitt examensarbete där de genomfört en studie om inkludering av barn i behov av särskilt stöd, till Peder Haug där han menar att uppgiften för pedagogerna samt resten av arbetslaget är att anpassa undervisningen genom att ta hänsyn till de skillnader som existerar i klassrummet och se dem som olika sorters möjligheter än hinder (Lokander, Olofsson 2008:8). Arbetet med inkludering kan skapa möjligheter för eleverna att få den hjälp de behöver utan att behöva segregeras från resten av klassen. Med segregering menas att eleven är tvungen att lämna klassrummet för att få ta del av stödundervisning (Nilholm, 2006:40).

3.3 Smågrupper

Elisabeth Sjöberg har gjort en studie kring sambandet mellan inkludering och smågrupper. I studien framkom det att det fanns två skäl till att personalen delade in barn som var i behov av särskilt stöd i smågrupper. Det första var på grund av omsorg om barnet, personalens utgångspunkt var att träna, stödja och att påskynda barnets sociala och färdighetsmässiga utveckling. Enligt resurspersonerna som fanns för dessa barn, samt föräldrarna, behövde flera av barnen som var i behov av särskilt stöd vila från den stora barngruppen. Det andra skälet var av omsorg till de övriga barnen på avdelningen. Barnet som var i behov av särskilt stöd togs ur barngruppen antingen ensamt eller i mindre grupp av resurspersonen, för att arbetet på avdelningen skulle fortsätta flyta på. Meningen med detta var att den övriga personalen under den här tiden skulle få möjlighet att ge den resterande delen av barngruppen den

uppmärksamhet som behövdes, vilket fungerade som en avlastning (Sjöberg 1997:50). Sjöberg menar att många barn i undersökningen tog det som självklart att de skulle ha mer uppmärksamhet än de övriga barnen på avdelningen, vilket kunde vara svårt för resurspersonerna att hantera. I detta fall skulle handledning kunna hjälpa personalen att förstå barnets handlingar samt även ta hand om de starka känslor barnet kan väcka hos andra. Genom handledning skulle även personalen bli mer medvetna var de har sin fokus. När personalen hade fokus på barngruppens behov innebar det att när barnen delades in i smågrupper kunde meningen med det vara att den övriga barnen i gruppen skulle få leka ifred istället för att ha full fokus på barnet i behov av särskilt stöd (Sjöberg 1997:85). Sjöberg menar att eftersom barn uppfattar det som inte sägs, ökar risken att personalen då påverkar barngruppens relation till barnet som är i behov av särskilt stöd negativt, när de på detta sätt, genom att dela in barnen i smågrupper, fokuserar på att undvika konfrontationer mellan barnet i behov av särskilt stöd och övriga barn i barngruppen. I det fallet finns det en risk att barnen ska uppfatta samt peka ut det barnet som annorlunda (Sjöberg 1997:86).

3.4 Specialpedagogik

Nilholm definierar specialpedagogik som den pedagogik som används när den vanliga pedagogiken inte når önskat resultat (Nilholm 2008:13). Specialpedagogiken handlar om att titta på undervisningen och den har två huvudsakliga funktioner: åtgärder och förebyggande. Den speciella pedagogiken sätts in när den vanliga pedagogiken inte längre är tillräcklig. Med förebyggande arbete menas att så få barn som möjligt ska bli i behov av ett särskilt stöd. I den svenska grundskolan får ungefär 40 procent av eleverna någon gång under sin grundskoletid särskilt stöd (Skolverket 2011). En del barn kan vara i behov av särskilt stöd under en kortare tid, t.ex. när eleven ska lära sig läsa medan andra elever kan vara i behov av särskilt stöd under flera år.

Enligt en rapport från skolverket finns det inga exakta siffror hur många barn som får särskilt stöd i förskolan. Förskollärare bedömer att medan en mindre del av barnen har någon form av funktionsnedsättning kan ca 20 procent av dessa barn betecknas som så kallade ”gråzonsbarn” (Skolverket 2011).

3.5 En skola för alla

Enligt Andersson så är en skola för alla där pedagogerna har förmågan att genomföra utvecklingsmöjligheter med hjälp av roller och aktiviteter samt relationer, tillfredsställa

elevernas grundläggande behov. (Andersson 1996:69). Barn tillbringar en stor del av sin uppväxt i skolan, i Sverige har vi nioårig skolplikt. De flesta elever fortsätter vidare till gymnasiet efter grundskolan. Bakom idén med en skola för alla ligger våra grundläggande demokratiska värderingar om att människor har lika värde. *"Alla skall oberoende av kön, geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden ha lika tillgång till utbildning i grundskolan"* (Skollagen:§1). För att kunna arbeta för en skola för alla krävs det att verksamheten engageras, inte bara den enskilda läraren (Nilholm, 2003:45)

För att det ska bli en skola för alla måste man kunna tillfredsställa elevernas grundläggande behov, se till så att barnen trivs på skolan och att de är nöjda med sig själva. Andersson menar att det är viktigt att låta barnen ha en framtidstro eller drömmar. Eleverna måste få känna att de är trygga i skolan och att de har en bra kontakt med pedagogerna samt få god kamratskap. Om eleverna känner att de inte förstår och att de inte lär sig något så kan individen känna sig utanför, de kan även känna att de inte är accepterade. När lärare känner att de inte riktigt vet hur de ska göra för att hjälpa eleven på bästa sätt då menar Andersson att pedagogen förlorar kontrollen och att det är då det uppstår skolproblem (Andersson 1996:71). Andersson menar att i småbarnsåldern grundläggs barnens personligheter, de brister som uppstår kan ge ett handikapp, förmågan att klara utmaningar, att anpassa sig till nya krav, att lära sig nya saker och att komma överrens med andra (Andersson 1996:66). De barn som upplevs ha problem i skolan blir oftast förr eller senare utsatta för olika hjälpinsatser. Andersson menar att om man lägger skolproblemen främst på individen så är det viktigt att diagnostisera eleven. Man kollar elevens egenskaper för att komma fram till hans/hennes svårigheter. Det kan vara allt som 6-årskris, autism, depression eller inlärningssvårigheter (Andersson 1996:66). Andersson menar att barnets svårigheter kan bero på miljön runt barnet, det kan handla om brister i uppfostran, sociala missförhållanden, fysisk eller psykisk misshandel eller separation mellan föräldrarna. (Andersson 1996:66).

Det finns fördelar och nackdelar med att skilja gruppen i mindre grupper. Det positiva med att skilja gruppen till en mindre undervisningsgrupp menar Andersson är att det finns mindre barn i gruppen samt eleverna får en närmre kontakt med läraren. Pedagogerna som hjälper den lilla gruppen är oftast mer engagerade (Andersson 1996:73). Den "normala" undervisningen har högt tempo samt höga krav på eleverna. Men i den lilla gruppen är kraven inte så höga och tempot är lägre, det kan göra att barnen som har dåligt självförtroende ökar det till de positiva. Andersson menar att pedagogen kan individualisera undervisningen på grund av att

läraren har mer tid för varje elev. Man kollar på elevens helhet, det sociala och känslomässiga utvecklingen går framåt i en liten grupp. Det negativa med segregering är eleven kan bli stämplad. Att eleven känner att de är annorlunda och att de får en etikett eller en diagnos som kan bli svårt att bli fri ifrån senare i livet (Andersson 1996:73).

4. Metod

För att få en inblick i hur pedagogerna arbetar med samt inkluderar barn i behov av särskilt stöd har vi valt att använda oss av olika kvalitativa forskningsmetoder, i form av intervjuer och observationer. Patel och Davidsson menar att syftet med kvalitativa undersökningar är att skaffa en annan och djupare kunskap inom ett specifikt ämne eller område. De menar att när vi gör en kvalitativ bearbetning så är det oftast av textmaterial, t.ex. när det genomförs intervjuer och den utskrivna texten ska bearbetas. Det går även att kvalitativt bearbeta andra former av text, t.ex. böcker, artiklar eller anteckningar från observationer (Patel, Davidsson 2003:118:119).

För att samla in material genomfördes fem kvalitativa intervjuer. ”I en kvalitativ intervju är intervjuare och intervjupersonen båda medskapare i ett samtal” (Patel, Davidson 2003:78). Vi kompletterade informationen vi fick från intervjuerna genom att genomföra strukturerade observationer av verksamheten under två dagar. Under genomförandet av undersökningen togs det hänsyn till konfidentialitetskravet vilket innebär att alla informanter i studien är anonyma, det nämns inget som kan identifiera dessa individer (Vetenskapsrådet 1990 rev 2011). Alla namn som nämns i studien är fiktiva. Alla våra informanter är således anonyma och deras identitet går inte att röja.

4.1 Intervju

Patel och Davidsson menar att det finns många olika sätt att genomföra en intervju på, men att den vanligaste formen är personlig, där den som ska intervjuas träffar personen i fråga (Patel, Davidsson 2010:69).

Det genomförde strukturerade kvalitativa intervjuer, vilket är när frågorna är förbestämda innan intervjun, med öppna följdfrågor. Intervjuerna antecknades. Tanken var att med hjälp av en diktafon skulle intervjuerna spelas in och sen transkriberas. Allan Bryman nämner även att en kvalitativ intervju spelas in för att man är intresserad av vad de säger samt att man vill höra igen hur de säger det (Allan Bryman 2002:205). Då informanterna inte kände sig bekväma med att bli inspelade var inte detta en möjlighet. Det hade varit lättare för oss då att gå tillbaka och lyssna på informanternas svar. Patel och Davidsson menar att det varken finns några ”rätta” eller färdiga svar i en kvalitativ intervju, det får informanten själv besvara på med sina egna ord. En kvalitativ intervju har som syfte att urskilja informantens föreställningar om ett ämne (Patel, Davidsson 2010:78). Vi har valt att genomföra intervjuer med specialpedagoger

samt pedagoger för att kunna besvara våra frågeställningar. Det togs hänsyn till samtyckeskravet vilket innebär att informanterna som deltar i studien måste ge sitt samtycke om observationer samt intervjuer (Vetenskapsrådet 1990 rev 2011). Vi bestämde tid och plats med informanterna så vi kunde planera våra observationer samt intervjuer.

4.2 Observation

I studien genomfördes strukturerade observationer, enligt Patel och Davidsson innebär en sådan typ av observation att man i förväg bestämmer vilka beteenden och skeenden som ska observeras. Under observationerna skrevs anteckningar (Patel, Davidsson 2010:89). Enligt Patel och Davidsson samlas så mycket information som möjligt in omkring det ämne och område som ska studeras. Frågor som man bör ställa sig själv innan observationen är enligt Patel och Davidsson: *vem/vilka som ska observeras, vilken/vilka situationer, hur registreringen ska ske och under vilken tidsrymd.* (Patel och Davidsson 2010 s.90).

Patel och Davidsson menar att i vardagslivet är observation vårt främsta medel för att få information om omvärlden och vi gör det mer eller mindre slumpmässigt utifrån våra egna erfarenheter, behov och förväntningar. De menar också att observation framför allt är användbart när man skall samla information inom områden som berör beteenden och skeden i naturliga situationer (Patel, Davidsson 2010:87). Med hjälp av observationer fick vi en inblick i hur verksamheten fungerade och hur personalen inkluderade barn i behov av särskilt stöd.

Observationerna ägde rum under två dagar. Observations metoden som användes var strukturerad, vi visste redan i förväg vilka beteenden och skeenden vi var ute efter att se. Vi observerade både under lektionstid och raster för att få se hur barnen funkade i olika situationer. Under observationerna fördes anteckningar, vi skrev ned det vi såg och som vi tyckte hade relevans för undersökningen.

4.3 Urval

Förskoleklassen där vi valde att samla in det empiriska material, ligger ganska så centralt i en lite större stad i Skåne. Förskoleklassen har idag 20 barn och det är två pedagoger som jobbar i klassen. Vissa dagar finns resurspersonal tillgängliga för att hjälpa till. Pedagogerna som arbetar i klassen har förskolläraryrkesutbildning varav den ena förskolläraren är

montessorit utbildad. Tidigare var skolan helt inriktad på montessoripedagogik men den inriktningen har man nu gått ifrån, anledningen till detta framkom aldrig. I klassen finns det dock fortfarande montessorimaterial att tillgå och pedagogerna tänker fortfarande en del utifrån montessoripedagogiken. När vi valde var studien skulle genomföras var det självklart viktigt att det i klassen fanns barn som är i behov av särskilt stöd, eftersom det tydliggör pedagogernas bemötande samt inkludering gentemot barnet. En av oss har tidigare erfarenhet med förskoleklassen från VFT:n. På skolan finns det ett specialpedagogiskt team, vi fick intervjua en av dem. Vi valde att intervjua de pedagogerna som dagligen arbetar med barn i behov av särskilt stöd, eftersom de har kunskaper inom bemötande och inkludering av dessa barn.

4.4 Genomförande

Intervjuerna och observationerna genomfördes under två dagar. Här nedan sammanfattar vi genomförandet av dem i olika kategorier.

4.4.1 Observation

Vi observerade verksamheten under två dagar, mellan klockan nio och ett. Första dagen när vi kom dit hade barnen idrott utomhus. Vi satt på en bänk så vi kunde observera vad som hände och antecknade med hjälp av papper och penna. Efter idrottslektionen gick vi med barnen in till klassrummet. Pedagogerna delar upp barngruppen i mindre grupper, en grupp går iväg med resurspersonal medan en grupp är kvar. Bland den gruppen som är kvar får en del arbeta med matematik, svenska eller pyssla. Den andra delen får sitta vid datorn och spela eller gå in i lekrummet och leka. Sen under lektionen så skiftar de, de barn som är i lekrummet och sitter vid datorn gör med andra ord inte det under hela lektionen. Efter lunch var barnen ute på skolgården och hade fri lek i ungefär en timme. När klockan var runt ett gick de in i klassrummet igen för att ha slutsamling. Efter att skoldagen var slut och de barnen som skulle hem blivit hämtade kom fritidspersonalen in och tog över. När barnen var utomhus på eftermiddagen var det lite svårare och det fungerade inte riktigt lika bra upplevde vi eftersom barnen då var utspridda över hela skolgården och det var svårt att fokusera och veta vart vi skulle befinna oss. Vi valde då att vara med i leken med barnen för att se hur det fungerade.

Andra dagen fick vi se lite mer aktiviteter. Det var en lärarkandidat på verksamheten som skulle hålla i en matematik aktivitet utomhus med alla barnen, fast i olika omgångar. Hon tog med sig ungefär hälften av barnen ut vid varje tillfälle. Aktiviteten var att de skulle leta efter

föremål på skolgården som de kunde mäta, väga och jämföra. Lärarkandidaten började med att dela in barnen två och två, hon hade ingen tanke bakom hur hon delade in barnen, vem som funkade med vem, hon delade in på måfå. Efter indelningen fick varje par varsin bricka som de samlade sina saker på. När de sen skulle mäta, väga och jämföra föremålen de hittat fick två par åt gången jobba med det, de andra grupperna fick leka så länge så det inte skulle bli för lång väntan. När det blev ledigt ropade lärarkandidaten dit en ny grupp. Under aktiviteten fick vi se en hel del användbara saker till vår studie.

Den andra aktiviteten vi fick se under dagen var under sista passet efter lunch, barnen fick välja lite fritt om vad de ville göra. Pedagogerna ställde fram vattenfärger vid ett av borden, barnen fick själva välja ifall de ville måla eller göra något annat. Det enda som var bestämt vid vattenfärgerna var att man endast fick måla två målningar. I början ville inte alla barnen måla alls, barnen spred ut sig i verksamheten. Efter ett tag kom de en efter en och kollade när kompisarna målade och såg hur roligt det var och ändrade sig, de ville också måla. Alla målade inte två teckningar, de som gjorde det hade inget problem med att de fick lov att vara klara då.

4.4.2 Intervjuer

Under den första observationsdagen hade vi bokat intervju med en av specialpedagogerna som finns på skolan. Efter vi intervjuat färdigt specialpedagogen gick vi tillbaka till klassrummet där en av pedagogerna väntade för att bli intervjuad.

Under andra observations dagen hade vi bokat in 3 intervjuer med andra specialpedagoger på andra verksamheter. De vi intervjuade gav oss raka och öppna svar, det var en bra stämning. Under intervjuerna med specialpedagogen satt vi i deras arbetsrum, de tog fram material som de arbetar med och visade oss. Vi upplever att vi fick ut mer av intervjuerna än vad vi räknat med. Men när vi intervjuade pedagogen hade hon en tid att passa, hon var stressad. Vi hade velat sitta och prata en längre stund, för att få ut mer av intervjun.

5. Analys

5.1 Social kompetens

Under observationen då vi var delaktiga på rasten fick vi se ett barn som har extra stöd i klassrummet bli nyfiken på aktiviteten som vi genomförde med barnen. Han var orolig och visste inte riktigt om han ville vara med i leken eller inte. Vi hade cirka 20 barn omkring oss, blandat pojkar och flickor, som hoppade hopprep. Vi hade en ramsa som alla sjöng med i medan de turades om att hoppa. När pojken beslutade sig för att vara med i leken med de andra barnen, ställde han sig först i kön, då vi uttryckte oss att han fick ställa sig sist i kön och vänta på sin tur. I vanliga fall behöver han aldrig vänta på sin tur, pedagogerna anpassar så han får gå först i de fall det är köbildning, för att problem inte ska uppstå. Pojken accepterade detta och stod i kön och väntade på sin tur, när han hade hoppat tog han sin boll och gick därifrån. Han har under den tiden han var med övat sin sociala kompetens som Vygotskij menar är viktig för barns utveckling. Enligt Fagerli, Lillemyr och Söbstad behöver alla lära sig om social kompetens, för de barn som är i behov av särskilt stöd är det extra viktigt att lära sig den kompetensen (Fagerli, Lillemyr, Söbstad 2001:103). I den sociala kompetensen menar de att barnen lär sig att känna andra barn, samarbeta samt vänta på sin tur. Efter att ha lekt en stund själv kom pojken tillbaka och ville hoppa igen, utan att behöva säga någonting så ställde han sig sist i kön och väntade på sin tur. Han uppfattade samspelet med de andra barnen, hur reglerna i denna lek gick till och han fullföljde det. Det märktes på honom att han var otålig och ville väldigt gärna ställa sig först i kön igen. Han ville inte sjunga, det sa han åt oss att vi fick göra medan han hoppade.

När vi gjorde vår första observation hade barnen idrott, det vi var nyfikna på var att det var den enda lektion barnen har med en manlig pedagog. Killarna lyssnade mer uppmärksamt på Martin och visade mer respekt för honom och mot varandra. Dagens lektion började med en uppvärmning som innebar att de skulle springa över grusplanen och när Martin ropade skulle de ställa sig tre och tre i rockringarna som var utplacerade på planen. Alla barn var snabba och uppmärksamma på Martin och de kunde snabbt lokalisera var det fattades en eller flera elever i ringarna.

Efter uppvärmningen delade Martin upp eleverna på grusplanen. På ena halvan spelade flickorna mot varandra och den övriga halvan spelade pojkarna.

De skulle under spelets gång byta målvakt flera gånger, men det fanns en pojke som hela tiden ville stå i mål. När det kom ett annat barn som ville stå i mål skrek han att han skulle gå därifrån. Martin ryckte då in och förklarade att alla skulle få stå i mål om de ville, pojken accepterade detta men höll sig nära målet. Under tiden ville en mindre pojke ha kontakt med Henrik, den pojken som ville stå i mål, han hade sandaler på sig och hade börjat blöda på tån och han frågade vad han skulle göra. Henrik hade inte tid med en blödande tå så han skrek att han skulle vara tyst samt gick där ifrån. När Henrik närmade sig målet igen så försökte den mindre killen få kontakt igen. Det slutade på samma vis, Henrik skrek på honom och gick där ifrån. Vygotskij menar att kommunikation och samspel är viktiga egenskaper för att människan ska kunna utvecklas (Johansson, Pramling Samuelsson 2003:108). Fagerli, Lillemyr, Söbstad menar på att alla behöver lära sig social kompetens. I denna observation märker vi att Henrik inte ha den sociala kompetensen (Fagerli, Lillemyr, Söbstad 2001:103).

I en annan situation där vi såg att han inte har den sociala kompetensen var efter idrottslektionen, då barnen blev uppdelade och det var Henriks grupps tur att börja arbeta med dagens uppgifter. Han vägrade att göra detta och började då kasta kulor på väggar och på saker runt om kring sig. Pedagogerna försökte lugna ner honom genom att ta tag i hans händer och tala lugnt med honom. Till slut blev han så upprörd att sprang ut från klassrummet och slog med dörren flera gånger samt skrek för att sedan gå att låsa in sig på toaletten där han fortsatte att skrika. Pedagogen som arbetar i klassen berättar i intervjun att liknande saker händer rätt ofta. Pedagogen berättar vidare att hon samt arbetslaget som kommer i kontakt med pojken har börjat få handledning av en psykolog som har inriktat sig på pojkens fall. Genom samtal och diskussioner berättar psykologen hur de ska bemöta pojken i olika situationer som uppstår, för att just undvika liknande utbrott som vi just beskrivit. Psykologen menar att pojken inte ska ha samma krav som de andra, vill han göra fler teckningar än vad pedagogerna sagt är tillåtet från början, låt honom då fortsätta, så länge han har ro i kroppen och sitter och gör det han ska. Andersson menar att arbetar man i mindre grupper blir även kraven mindre, det kan göra att barnen får ökat självförtroende (Andersson 1996 s.73).

Pedagogerna som arbetar i klassen har uttryckt sig i vår intervju att de ska börja genomföra aktiviteter på rasterna som inkluderar hela klassen. För alla barn behöver lära sig social kompetens, och rasterna är ett bra tillfälle för att genomföra större och vildare aktiviteter än i klassrummet. Deras reaktion när de såg pojken när vi genomförde vår aktivitet var mycket positiv, och de inser nu hur viktigt det är att se till att pojken inkluderas med de andra barnen.

Nilholm menar att barn i behov av särskilt stöd oftast segregeras från klassrummet, på rasterna är det grupper med barn från hela skolan som inkluderas, som vi märkte drogs pojken till barngrupper där det är lugnt och barn skrattar och har kul. Pojken får då en chans att inkluderas på rasten och känna acceptans samt samhörighet med de andra barnen. Enligt Nilholm så kan barn som får lämna klassen för att få specialundervisning känna en viss form av utanförskap (Nilholm 2006:40).

Då är rasten ett bra tillfälle för pedagogerna att skapa liknande aktiviteter som skapar gemenskap mellan hela klassen. Under intervjun med pedagogen säger hon att:

Barn som inte kan hantera regler får det svårt att leka, de kan bli som ett fysiskt handikapp. Arbetar man med aktiviteter ute kan man försöka hålla kvar de grupper man har under dagen, så de barn som har svårt att leka kan lära sig att hantera regler. Har vi då mindre grupper samt lätta regler kan barnet som har det svårt kanske anpassa sig lättare med tiden.

5.2 Grupper

Under båda våra observationer av verksamheten lade vi märke till att vid varje aktivitet som skulle genomföras så delades klassen in i två eller flera grupper. Det var alltid en grupp mellan 5-10 barn som gick iväg, beroende på hur många inom resurspersonalen som fanns tillgängliga. Vi tog kontakt med personalen och undrade hur de tänkte kring gruppindelningen. Vi fick till svar för att det var att skapa harmoni och lugn i klassrummet. Pedagogerna berättar mer ingående om tankarna kring gruppindelningen under intervjun:

Vissa barn klarar inte av att vara i en stor grupp och arbeta, därför har vi valt att göra mindre grupper. Vi blandar barnen med de som kan mer och de som kan mindre. Då kan barnen hjälpa och lära sig att lyssna på varandra. Det skapar samarbete mellan barnen, vilket gör att de kan samarbeta lättare i lekgrupperna. På detta sätt har vi märkt att konflikter har minskat.

Pojken som har extrastöd blir mycket orolig i stor grupp, när barnen delas in delas de in direkt på morgonen, alla grupper får göra samma saker under dagen. De grupper som var indelade under vår observation fick vara på uteaktivitet, arbeta med sin arbetsbok och leka i lekrummet. En del barn protesterade när de skulle arbeta med sin arbetsbok då de hellre ville gå ut eller leka i lekrummet. De var tvungna att göra klart dagens uppgift innan de fick leka i rummet. De barn som var långt framme i sina uppgifter fick sitta vid datorn och spela inlärningspel. Sjöberg menar att med hjälp av resurspersonalen får pedagogerna avlastning så

dem kan ge full uppmärksamhet till de barn som är kvar i klassrummet. Alla barn behöver den extra uppmärksamheten, inte endast de barn som är i behov av särskilt stöd (Sjöberg 1997:50).

Det var många pojkar i klassen och med hjälp av grupperna delades de upp, pedagogerna försökte ha någon form av jämnställdhet i grupperna mellan könen. På så sätt menar Sjöberg att risken för konfrontationer minskar. Genom att göra gruppindelningarna som en vardaglig del av verksamheten så minskar riskerna för att det specifika barnet ska bli utpekad som annorlunda samt skapa negativa relationer i barngruppen (Sjöberg 1997:86)

Det vi också la märke till var att vissa barn satt vid datorerna på grund utav att de var snabba att genomföra de uppgifter de tilldelats. Istället för att låta barnet gå och leka fick de sitta vid datorn och spela ett slags datorspel som handlar om till exempel matematik. Vi ser då att pedagogerna försöker att göra undervisningen så den passar varje barns behov. Enligt Wrangsjö så ska man som pedagog vara medveten om att man har ett ansvar för att skapa utveckling och lärande utifrån barnets individuella behov. Han menar att pedagogerna ska se alla barns behov och anpassa verksamheten efter det. (Wrangsjö 1998:234). Pedagogerna Lisa säger under intervjun att de barn som har uppnått målen, man kan inte lämna dem i sticket. Utan det gäller att fortsätta ge dem utmaningar. De barn som ligger efter tränar dem mycket med, samt att dem får hjälp av specialpedagogen. Deras mål är att de ska försöka kunna vara i en stor grupp.

5.3 Specialpedagogik

Ett gemensamt svar från de specialpedagogerna vi intervjuat var att man inte kunde sätta ord på vem som är i behov av särskilt stöd. De är dagligen ute bland barnen och genomför observationer samt utredningar, de handleder även pedagogerna vid behov, antingen blir de tillfrågade eller så märker specialpedagogerna det själva när de är ute i verksamheten.

Nilholm definierar specialpedagogik som den pedagogik som används när den vanliga pedagogiken inte når önskat resultat (Nilholm 2008:13). Under intervjun med specialpedagogen Anna säger hon att hon inte vet när ett barn är i behov av stöd, utan klassläraren kommer till henne för råd och handledning. Specialpedagogen kommer då ut och gör observationer i klassrummet, det kan vara både deltagande och icke deltagande

observationer, beroende på vilket problem klassläraren upplevt existerar och har berättat om. Specialpedagogen Ida säger i vår intervju med henne att de endast kommer ut i verksamheten när de ber om det. Oftast handlar det om ett specifikt barn i klassen som måste observeras eller som de har funderingar kring, hon fortsätter:

Då kommer jag ut i klassen och observerar samspelet mellan pedagogen och barnet samt mellan barnet och de övriga barnen i klassen. Efter observationen kommer vi med stöd och förslag om hur man kan göra undervisningen annorlunda. Funkar inte mina råd så kommer pedagogen tillbaka så får vi genomföra nya observationer samt kolla mer djupgående om det finns andra faktorer som stör eleven i sin undervisning.

Enligt en rapport från skolverket (2011) har observationer av undervisningen två olika funktioner: åtgärder och förebyggande. Genom att Anna går in i klassrummet och genomför observation efter att läraren kommit till henne med sina funderingar, tar hon sen beslut ifall det ska tas vid åtgärder eller om det räcker med att pedagogen får handledning och råd kring undervisningen. Specialpedagogen Johanna säger under intervjun att pedagoger kommer till henne och frågar om råd om hur de ska lägga upp undervisningen. En del kommer regelbundet medan andra kommer då och då. Johanna säger att det finns en central resurs i kommunen där hon arbetar där hon samt de övriga klasslärarna kan få handledning det finns även förvaltningen och det mobila resurs teamet. ”Den handledning vi får där handlar oftast om utåtagerande barn, handledningen sker i grupper då diskussioner uppstår”.

En rapport från skolverket (2011) menar på att en del barn kan vara i behov av särskilt stöd under en kortare period, medan andra barn kan behöva särskilt stöd under flera år i skolan. När de har barn som behöver hjälp arbetar alla aktivt under kort tid för att eleven inte ska exkluderas. När specialpedagogerna har arbetat en längre tid med eleven som är i behov av stöd så får de återgå till klassrummet och arbetet med specialpedagogen avslutas. Märker pedagogen och specialpedagogen att barnet behöver mer stöd får de återgå till specialundervisning. Johanna berättar att: ”Vi pedagoger måste anpassa vår verksamhet efter barnen och inte barnen efter verksamheten”.

Anna menar på att det finns barn som ligger efter i till exempel läsning då man arbetar intensivt i cirka 10 veckor. Det finns de barn som de arbetar i kortare perioder med flera gånger under terminens gång. Istället för att plocka ut barnet ur klassen flera gånger under en längre period arbetar de hellre under fler kortare perioder. Det kan få negativa konsekvenser

för eleven om de plockar ut barnet ur klassen för mycket. Andersson menar att eleven kan bli stämplad. Att eleven känner att de är annorlunda och att de får en etikett eller en diagnos som kan bli svårt att bli fri ifrån senare i livet (Andersson 1996:73).

Som specialpedagog försöker man ta ut eleven från klassrummet så lite som möjligt, man försöker skapa möjligheter då man kan även kan arbeta med barnet i klassrummet. Då får man vara beredd på att det finns andra barn som vill ha ens uppmärksamhet. Persson säger att om det inte går att ge eleven fullgod undervisning i klassrummet så har eleven rätt till att få undervisning som är anpassad efter dess behov utanför klassrummet eller med stöd från en annan pedagog. (Persson 2007:67).

Enligt Nilholm ska arbetet med inkludering skapa möjligheter för eleverna att få den hjälp de behöver utan att behöva segregeras från resten av klassen, segregering menas med att eleven är tvungen att lämna klassrummet för att få ta del av stödundervisning (Nilholm, 2006:40).

5.4 En skola för alla

Alla tre specialpedagoger anser att en skola för alla är där alla kan utbildas under samma tak, det finns möjlighet att dela in klasserna i grupper och att det är ordentliga lokaler. Det ska även finnas personaltäthet anpassad efter olika situationer. Det ska finnas resurser för alla barn och en organisation som är flexibel utifrån nuläget. Andersson menar att en skola för alla är där pedagogerna kan med hjälp av roller och aktiviteter tillfredsställa elevernas grundläggande behov (Andersson 1996:69). ”Alla skall oberoende av kön, geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden ha lika tillgång till utbildning i grundskolan” (Skollagen:§1)

Som specialpedagogerna är överens om gäller det för pedagogen att vara flexibel, det krävs även att de är engagerade och ser till så att barnen trivs i verksamheten samt att de är nöjda med sig själva (Nilholm, 2003:45).

Andersson menar att det är viktigt att låta barnen ha en framtidstro, drömmar. Eleverna måste få känna att de är trygga i skolan och att de har en bra kontakt med pedagogerna samt få god kamratskap. Om eleverna känner att de inte förstår och att de inte lär sig något så kan individen känna sig utanför, de kan även känna att de inte är accepterade (Andersson 1996:71). Specialpedagogen Ida säger att det är viktigt att se till att vi har undervisning i

klassen samt aktiviteter som gör att alla barn inkluderas och över samspel. Anna säger att smågrupperna gör att man kommer närmare barnen så de kan känna en trygghet och tillit så de kan komma närmare oss.

6. Slutsats och arbetsprocess

6.1 Slutsats

I vår studie ville vi undersöka hur barn i behov av särskilt stöd inkluderas i verksamheten, samt vilken form av handledning och stöd det finns för pedagogerna som arbetar med dessa barn. Vi har kommit fram till med hjälp av intervjuer samt observationer att pedagogerna hela tiden försöker inkludera dessa barn tillsammans med de övriga barnen. Vi ser att pedagogerna arbetar med grupper för att få in inkludering i verksamheten, grupperna gör att barngruppen blir mindre. Med dessa smågrupper kan pedagogerna göra så att barnen blir trygga i skolan samt ge sin uppmärksamhet till de barn som behöver extra stöd, och även de övriga barnen i verksamheten får den uppmärksamhet som behövs för att utvecklingen ska gå framåt.

I form av aktiviteter försöker även pedagogerna få in läran om den sociala kompetensen. Pedagogerna menar att för att få en verksamhet att fungera är det viktigt att barnen lär sig lekregler och även inomhus i lektions miljöer.

I frågeställningen ville vi ha reda på hur de arbetar med inkludering i verksamheten, vilken handledning pedagogerna får samt hur barnen i behov av särskilt stöd uppmärksammas. Pedagogerna vi varit i kontakt med under studien vill bli bättre på att inkludera eleverna, detta gäller alla elever, inte bara de elever som är i behov av särskilt stöd, men de upplever att det är svårt. De provar nya idéer med hjälp av handledning från specialpedagoger och liknande insatser, för att få en daglig verksamhet som fungerar för alla. Alla pedagoger på skolan samt specialpedagogerna kan få handledning av det mobila resursteamet samt genom kurser som kommunen anordnar. De kurser som kommunen fixar handlar om utåtagerande barn, men har pedagogerna frågor om något som inte gäller kursen kan den ställas till de som håller kursen. Pedagogerna vänder sig även till specialpedagogerna som finns på plats på skolan för att få handledning och stöd i sin verksamhet.

När pedagogerna upplever att någon elev inte kommer uppnå målen vänder de sig till specialpedagogen. Vi lade märke till i intervjuerna att alla pedagoger hade svårt att sätta ord på vilka barn som är i behov av särskilt stöd, eftersom barnet kan råkat ut för ändrade familjeförhållanden, till exempel en skiljsmessa eller dödsfall inom familjen, och då endast behöver hjälp och stöd under en kortare period. Medan andra barn kan ha svårt med

inlärningen och behöver då hjälp under flera år i skolan. Pedagogerna menar även i intervjuerna att det är viktigt med en kommunikation hemifrån och en bra relation med föräldrarna. Det gäller att se varje individ och deras behov samt våga agera genom att söka stöd och handledning om deras undervisning inte fungerar för vissa barn.

Specialpedagogerna arbetar med inkludering genom att försöka ta ut eleverna så lite som möjligt från klassen, då det kan skapa utanförskap. Genom att arbeta med eleverna under kortare perioder gör det så att eleven kan komma tillbaka till klassen fortare, där de känner en samhörighet samt kamratskapen finns kvar. Riskerna med att ta ut eleven från klassen under en längre period kan vara att eleven tappar sina kompisar och gemenskapen i klassen, då ett utanförskap skapas genom segregeringen.

6.2 Arbetsprocess

Insamlingen av empirin genomfördes både inomhus och utomhus. Det gjorde vi för att se det sociala samspelet mellan barnen och pedagoger i olika miljöer samt situationer. Det var svårare utomhus, då barnen hade rast och spred lätt ut sig på skolgården. Vi genomförde därför oplanerade aktiviteter med barnen för att kunna se samspelet mellan barnen. Inomhus var vi icke deltagande, vi satt och kollade samt antecknade det som kändes relevant för studien. Vi upplevde engagerade pedagoger som arbetade med barnen. Vi upplevde det lättare att observera inomhus, då vi fick en helhetsblick över verksamheten, samt se samspelet tydligare inom fyra väggar. Vi anser att vi fick en hel del användbar empiri genom att vara på verksamheten under två dagar, men självklart hade vi fått ännu mera kött på benen ifall vi hade sett mer av verksamheten. Tiden fanns inte riktigt och vi fick se oss nöjda med det vi hade sett, vilket räckte för att bilda oss en uppfattning om hur inkluderingen fungerade inom verksamheten. Vi tog hänsyn till nyttjandekravet vilket innebär att den insamlade empirin vi använder kommer endast användas till studien, inte föras vidare till andra forskare (Vetenskapsrådet, 1990 rev 2011). Vi informerade informanterna att det insamlade materialet endast kommer användas till vår studie.

Vi valde att göra intervjuerna efter observationerna för att vi ville skapa oss en uppfattning om verksamheten och hur det fungerade. Tack vare att vi gjorde intervjuerna efter observationerna gjorde att vi kunde ställa fler öppna frågor, samt följdfrågor på det vi redan hade. Det dök även upp nya frågor som ställdes under intervjuerna. Vi upplevde att

intervjuerna fungerade bra, det var en bra stämning och våra informanter var mycket öppna och pratglada. Under intervjuerna fick vi själva lära oss väldigt mycket om inkludering, och vilka hjälpmedel specialpedagogerna har till barn med olika svårigheter, och även vilken hjälp de är för pedagogerna i form av handledning och stöd.

Referenser

Otryckt material

Observations tillfälle 1	2011-05-22
Observations tillfälle 2	2012-09-03
Intervju 1-2	2011-05-22
Intervju 3-5	2012-09-03

Litteratur

- Andersson, I. (1996). *Samverkan för barn som behöver*. Folksam
- Bryman, A. (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber AB: Malmö
- Fagerli, O. Lillemyr, OF. & Söbstad, F. (2001). *Vad är förskolepedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, E & Pramling Samuelsson, I. (2003). *Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Lgr 11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Nilholm, C. (2006). *Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd” – vad betyder det och vad vet vi?* Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Forskning i fokus nr.28.
- Nilholm, C (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Olsson, B-I & Olsson, K. (1998). *Barn, ungdomar och vuxna i behov av särskilt stöd*. Stockholm; Liber AB
- Patel R, Davidson B. (2010), *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB
- Persson, B. (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Sjöberg, Elisabet (1997). *Barn som behöver mer: om arbetsmetoder, handlingsplaner och föräldraåsikter i förskolan*. Stockholm: Socialtjänsten, FoU-byrån
- Wrangsjö, Björn (1998). *Barn som märks - utvecklingspsykologiska möjligheter och svårigheter*. Stockholm: Natur & Kultur.

Internetkällor

Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig; 2012-10-15: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

<http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/funktionsnedsattning/2.5506>.

Tillgänglig: 2012-10-20

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18476/1/gupea_2077_18476_1.pdf

Tillgänglig: 2012-10-30

http://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CEIQFjAE&url=http%3A%2F%2Fhkr.diva-portal.org%2Fsmash%2Fget%2Fdiva2%3A229685%2FFULLTEXT01&ei=HgKRUN2BCO754QT-IIGgCA&usg=AFQjCNHKzsEly0vAP4JnoZ9c_xErpyLMTA&sig2=W1SMuUjFNZ6nz2iv6pmR9g

Tillgänglig: 2012-10-30

Bilaga 1

Intervju frågor till specialpedagog.

- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du arbetat som specialpedagog?
- Vilka barn anser du är i behov av särskilt stöd?
- Inom vilka områden behöver du vanligtvis gå in och stötta i verksamheten?
- Vilken kunskap/utbildning inom specialpedagogik har du för att kunna bemöta barn i behov av särskilt stöd?
- Hur stor erfarenhet har du i att bemöta ett barn i behov av särskilt stöd?
- Hur ofta är du ute i verksamheten och handleder pedagogerna?
- Hur ofta är du ute i verksamheten för att undersöka hur allt fungerar?
- Vilken handledning och stöd erbjuder du pedagogerna ute i verksamheten?
- Vem får du handledning från och i vilken utsträckning?
- Går/får du någon form av fortutbildning?
- Hur arbetar ni med inkludering och bemötande av barn i behov av särskilt stöd?

Bilaga 2

Intervjufrågor till pedagog.

- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du arbetat som förskollärare?
- Vilka barn anser du är i behov av särskilt stöd?
- Hur arbetar du för att hjälpa de barn som är i behov av särskilt stöd att utvecklas i positiv riktning?
- Vilka områden kommer du mest i kontakt med i verksamheten när det gäller barn i behov av särskilt stöd?
- Vilken kunskap/utbildning inom specialpedagogik anser du att du har för att kunna bemöta/inkludera dessa barn på bästa sätt?
- Hur stor erfarenhet har du i att bemöta ett barn i behov av särskilt stöd?
- Vilken handledning får du för att kunna bemöta/inkludera och arbeta med barn i behov av särskilt stöd?
- Vilket stöd får du för att kunna bemöta/inkludera och arbeta med barn i behov av särskilt stöd?
- Går/får du någon form av fortutbildning?
- Hur arbetar ni med inkludering och bemötande av barn i behov av särskilt stöd?